Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
ANTHONY COLLINS
esitatud 4. oktoobril 2024[1]

Kohtuasi C-583/23 [Delda][i]

AK
versus
Ministère public

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Cour de cassation (Prantsuse kassatsioonikohus))

Eelotsusetaotlus – Õigusalane koostöö kriminaalasjades – Direktiiv 2014/41/EL – Euroopa uurimismäärus kriminaalasjades – Esemeline kohaldamisala – Mõiste „uurimistoiming“ – Niisuguse süüdistuse esitamise määruse kättetoimetamine, millega muu hulgas nõutakse vahi alla võtmist ja kautsjoni maksmist – Menetlusele allutatud isiku ülekuulamine

Sissejuhatus

1. Selles eelotsusetaotluses, mille on esitanud Cour de cassation (Prantsuse kassatsioonikohus), palutakse tõlgendada Euroopa Parlamendi ja nõukogu 3. aprilli 2014. aasta direktiivi 2014/41/EL, mis käsitleb Euroopa uurimismäärust kriminaalasjades,[2] artikleid 1 ja 3. See eelotsusetaotlus on esitatud kassatsioonkaebuse raames, mille esitas Prantsusmaal vahistatud Hispaania kodanik, cour d’appel de Paris’ (Pariisi apellatsioonikohus, Prantsusmaa) chambre de l’instructioni (eeluurimiskolleegium) otsuse peale, millega jäeti rahuldamata tema taotlus tühistada protokoll tema ülekuulamise kohta, mille viis läbi Prantsusmaa eeluurimiskohtunik Hispaania õigusasutuste tehtud Euroopa uurimismääruse täitmiseks.

2. See kohtuasi võimaldab Euroopa Kohtul teha täpsustusi Euroopa uurimismääruse esemelise kohaldamisala kohta ja konkreetsemalt küsimuses, missugune on mõiste „uurimistoiming“ ulatus direktiivi 2014/41 eespool viidatud sätete tähenduses – uurimistoiming, mille tegemist võib selle määruse raames taotleda.

[1] Algkeel: prantsuse.

[i] Käesoleval kohtuasjal on väljamõeldud nimi. See ei vasta ühegi menetlusosalise tegelikule nimele.

[2] ELT 2014, L 130, lk 1.

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

Euroopa Liidu liikmesriikide vaheline vastastikust õigusabi kriminaalasjades käsitlev konventsioon

3. Euroopa Liidu liikmesriikide vahelist vastastikust õigusabi kriminaalasjades käsitleva konventsiooni[3] (edaspidi „29. mai 2000. aasta konventsioon“) artiklis 5 „Menetlusdokumentide saatmine ja kättetoimetamine“ on nähtud ette:

„1. Iga liikmesriik saadab teise liikmesriigi territooriumil viibivatele isikutele adresseeritud menetlusdokumendid otse posti teel.

2. Menetlusdokumente võib saata taotluse saanud liikmesriigi pädeva asutuse kaudu üksnes juhul, kui:

a) isiku aadress, kellele dokument on adresseeritud, on teadmata või ebakindel;

b) taotluse esitanud liikmesriigi asjakohase menetlusõiguse alusel on dokumendi adressaadile kättetoimetamise kohta nõutav muu tõendus kui see, mida on võimalik saada posti teel;

c) dokumenti ei ole võimalik posti teel saata või

d) taotluse esitanud liikmesriigil on veenvaid põhjusi arvata, et posti teel saatmine ei ole tõhus ega asjakohane.

3. Kui on põhjust kahelda, et adressaat ei saa aru keelest, milles dokument on koostatud, tuleb dokument – või vähemalt selle tähtsamad lõigud – tõlkida selle liikmesriigi (ühte) keelde, kelle territooriumil adressaat asub. Kui dokumendi väljastanud asutus teab, et adressaat oskab ainult mõnda muud keelt, tuleb dokument – või vähemalt selle tähtsamad lõigud – tõlkida sellesse keelde.

4. Kõikidele menetlusdokumentidele lisatakse märge selle kohta, et adressaat võib dokumendi väljastanud asutuselt või teistelt liikmesriigi asutustelt saada teavet dokumendiga seotud õiguste ja kohustuste kohta. Lõiget 3 kohaldatakse ka selle märke suhtes.

[…]“.

Direktiiv 2014/41

4. Direktiivi 2014/41 artikli 1 „Euroopa uurimismäärus ja selle täitmise kohustus“ lõikes 1 on sätestatud:

„Euroopa uurimismäärus on liikmesriigi („taotlev riik“) õigusasutuse tehtud või kinnitatud otsus ühe või mitme konkreetse uurimistoimingu tegemiseks teises liikmesriigis („täitjariik“) eesmärgiga hankida tõendeid käesoleva direktiivi kohaselt.

[3] Nõukogu kehtestatud Euroopa Liidu lepingu artikli 34 kohane konventsioon Euroopa Liidu riikide vahelise vastastikuse õigusabi kohta kriminaalasjades (EÜT 2000, C 197, lk 1; ELT eriväljaanne 19/01, lk 172).

Euroopa uurimismääruse võib koostada ka selliste tõendite hankimiseks, mis on juba täitjariigi pädevate asutuste valduses.“

5. Selle direktiivi artikkel 3 „Euroopa uurimismääruse kohaldamisala“ on sõnastatud järgmiselt:

„Euroopa uurimismäärus hõlmab kõiki uurimistoiminguid, välja arvatud ühise uurimisrühma loomine ja tõendite kogumine sellise rühma raames, nagu on sätestatud Euroopa Liidu riikide vahelist vastastikust õigusabi kriminaalasjades käsitleva [29. mai 2000. aasta konventsiooni] artiklis 13 ja nõukogu [13. juuni 2002. aasta] raamotsuse 2002/465/JSK [ühiste uurimisrühmade kohta (ELT 2002, L 162, lk 1; ELT eriväljaanne 19/06, lk 15)] kohaselt loodud ühise uurimisrühma raames, välja arvatud konventsiooni artikli 13 lõike 8 ja raamotsuse 2002/465/JSK artikli 1 lõike 8 kohaldamiseks.“

6. Selle direktiivi artikli 9 „Tunnustamine ja täitmine“ lõigetes 1 ja 2 on nähtud ette:

„1. Määrust täitev asutus või ametiisik tunnustab kooskõlas käesoleva direktiiviga edastatud Euroopa uurimismäärust ilma täiendavate formaalsusteta ja tagab selle täitmise samal viisil ja sama korra kohaselt nagu siis, kui asjaomast uurimistoimingut oleks taotlenud täitjariigi asutus või ametiisik, välja arvatud juhul, kui määrust täitev asutus või ametiisik otsustab tugineda ühele käesolevas direktiivis osutatud Euroopa uurimismääruse mittetunnustamise või edasilükkamise alustest.

2. Määrust täitev asutus või ametiisik täidab taotleva asutuse või ametiisiku sõnaselgelt esitatud formaalsusi ja menetlusi, kui käesolevas direktiivis ei ole sätestatud teisiti, tingimusel et sellised formaalsused ja menetlused ei ole vastuolus täitjariigi õiguse aluspõhimõtetega.“

7. Direktiivi artiklis 10 „Teist tüüpi uurimistoimingute kasutamine“ on sätestatud:

„1. Määrust täitev asutus või ametiisik saab võimaluse korral teha alati otsuse kasutada muud kui Euroopa uurimismääruses ette nähtud uurimistoimingut, kui

a) Euroopa uurimismääruses märgitud uurimistoimingut ei ole täitjariigi õiguses ette nähtud või

b) Euroopa uurimismääruses märgitud uurimistoimingut ei saa kasutada sarnases riigisiseses asjas.

2. Ilma et see piiraks artikli 11 kohaldamist, ei kohaldata lõiget 1 järgmiste uurimistoimingute suhtes, mille kasutamine peab alati olema täitjariigi õiguses ette nähtud:

[…]

c) tunnistajate, ekspertide, kannatanute, kahtlustatavate või süüdistatavate või kolmandate isikute ülekuulamine täitjariigi territooriumil;

[…]“.

8. Direktiivi 2014/41 artikli 24 „Videokonverentsi või muude audiovisuaalsete edastamisvahendite abil toimuv ülekuulamine“ lõikes 1 on nähtud ette:

„Kui isik asub täitjariigi territooriumil ja taotleva riigi pädevad asutused või ametiisikud peavad ta tunnistajana või eksperdina üle kuulama, võib taotlev asutus või ametiisik koostada Euroopa uurimismääruse tunnistaja või eksperdi ülekuulamiseks videokonverentsi või muude audiovisuaalsete edastamisvahendite abil kooskõlas lõigetega 5–7.

Taotlev asutus või ametiisik võib Euroopa uurimismääruse koostada ka kahtlustatava või süüdistatava ülekuulamiseks videokonverentsi või muude audiovisuaalsete edastamisvahendite abil.“

9. Direktiivi artikli 34 „Seos muude õigusaktide, lepingute ja kokkulepetega“ lõikes 1 on sätestatud:

„Käesolev direktiiv asendab alates 22. maist 2017 järgmiste konventsioonide (mis on kohaldatavad käesoleva direktiiviga seotud liikmesriikide vahelistes suhetes) vastavad sätted, mõjutamata nende kohaldamist liikmesriikide ja kolmandate riikide vahel ja nende kohaldamist üleminekuajal artikli 35 kohaselt:

[…]

c) [29. mai 2000. aasta] konventsioon […] ning selle protokoll.“

Prantsuse õigus

10. Prantsuse kriminaalmenetluse seadustiku (code de procédure pénale)[4] artiklis 694-16 on sätestatud:

„Euroopa uurimismäärus on liikmesriigi, mida nimetatakse taotlevaks riigiks, õigusasutuse tehtud otsus, millega taotletakse teiselt liikmesriigilt, mida nimetatakse täitjariigiks, seda, et ta viiks teatud aja jooksul oma territooriumil kõikidele riikidele ühiseid vorme kasutades läbi uurimise, mille eesmärk on hankida tõendeid kuriteo kohta või edastada juba tema valduses olevaid tõendeid.

Uurimismääruse eesmärk võib olla ka hoida täitjariigi territooriumil esialgu ära tõendina kasutada võidava eseme hävitamine, muutmine, eemaldamine, edastamine või kõrvaldamine.

Selle eesmärk võib olla ka täitjariigis vahistatud isiku ajutine üleviimine taotlevasse riiki, et taotlevas riigis saaks teha menetlustoimingud, mis eeldavad selle isiku kohalolekut, või taotlevas riigis vahistatud isiku ajutine üleviimine uurimismäärust täitjariiki, et ta osaleks selle territooriumil läbi viidavates taotletud uurimistoimingutes.

Kahes esimeses lõigus nimetatud tõendid võivad puudutada ka kriminaalasjas süüdimõistmisest tulenevate kohustuste rikkumist isiku poolt, isegi kui see rikkumine ei kujuta endast süütegu.“

[4] Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et direktiiv 2014/41 on Prantsuse õigusesse üle võetud Prantsuse kriminaalmenetluse seadustiku artikliga 694-15 jj.

Põhikohtuasi, eelotsuse küsimus ja menetlus Euroopa Kohtus

11. Hispaania õigusasutused väljastasid 1. märtsil 2021 Prantsuse ametiasutustele Euroopa uurimismääruse (edaspidi „kõnesolev uurimismäärus“), milles palusid, et Prantsusmaal karistuse kandmiseks kinni peetud AK-le toimetataks kätte Juzgado Central de Instrucción nº 4 de la Audiencia Nacionali (Madridi keskne 4. eeluurimiskohus, Hispaania) 30. septembril 2009. aastal tehtud süüdistuse esitamise määrus.[5] Selles määruses nõuti muu hulgas vahi alla võtmist ja kautsjoni maksmist. Kõnesoleva uurimismäärusega palusid Hispaania õigusasutused ka, et AK saaks oma advokaadi juuresolekul „anda asjaolude kohta ütlusi“.

12. Eeluurimiskohtunik tribunal judiciaire de Paris’s (Pariisi esimese astme kohus, Prantsusmaa) toimetas 19. juulil 2021 nimetatud süüdistuse esitamise määruse AK-le tema advokaadi juuresolekul kätte, andis talle ja tema advokaadile selle otsuse hispaaniakeelse koopia, ning protokollis nende ütlused.[6]

13. Järgmisel päeval esitas AK cour d’appel de Paris’ (Pariisi apellatsioonikohus) eeluurimiskolleegiumile taotluse selle ülekuulamise tühistamiseks, väites sisuliselt, et niisuguse süüdistuse esitamise määruse kättetoimetamist, milles muu hulgas nõutakse vahi alla võtmist ja kautsjoni maksmist, ei saa taotleda Euroopa uurimismääruse raames.

14. Cour d’appel de Paris’ (Pariisi apellatsioonikohus) eeluurimiskolleegium jättis selle taotluse 20. aprilli 2022. aasta kohtuotsusega rahuldamata. Ta tuvastas muu hulgas, et Hispaania õigusasutused ei taotlenud mitte ainult seda, et AK-le toimetatakse kätte süüdistuse esitamise määrus, vaid ka seda, et AK saaks „anda asjaolude kohta ütlusi“. Ta märkis ka esiteks, et Euroopa uurimismääruses on täpsustatud, et taotletavad toimingud moodustavad „osa toimepanemise kontrollimisest koos kõigi asjaoludega, mis võivad mõjutada selle kvalifikatsiooni ja kurjategijate süüd“, ning teiseks, et cour d’appel de Paris’ (Pariisi apellatsioonikohus) eeluurimiskolleegium järeldas sellest, et kuigi Hispaania ametiasutused ei olnud vastaval vormil märgistanud kastikest „kahtlustatava või süüdistatava ärakuulamine“, olid nad selgelt palunud, et Prantsuse eeluurimiskohtunik võtaks AK-lt ütluseid tegude kohta, mille toimepanemises teda kahtlustatakse, ja protokolliks seda. Cour d’appel de Paris’ (Pariisi apellatsioonikohus) eeluurimiskolleegium järeldas sellest, et paludes huvitatud isikul täpsustada oma õigusnõustaja juuresolekul ja kaitseõigusi austades oma seisukohta faktiliste asjaolude kohta, taotlesid Hispaania ametiasutused uurimise läbiviimist, et saada tõendeid kuriteo kohta Prantsuse kriminaalmenetluse seadustiku artikli 694-16 tähenduses.

15. AK on esitanud selle kohtuotsuse peale eelotsusetaotluse esitanud kohtule kassatsioonkaebuse.

16. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et AK väidab, et Cour d’appel de Paris’ (Pariisi apellatsioonikohus) eeluurimiskolleegium on 20. aprilli 2022. aasta kohtuotsusega eiranud direktiivi 2014/41 artiklit 1 ja Prantsuse kriminaalmenetluse seadustiku artiklit 694-16. AK sõnul

[5] AK-le esitati süüdistus terrorismis.

[6] 19. juuli 2021. aasta protokollist, mille eelotsusetaotluse esitanud kohus vastuseks Euroopa Kohtu teabepäringule esitas, ilmneb, et AK on andnud süüdistuse esitamise määruses kirjeldatud asjaolude kohta järgmised ütlused: „Ma eitan kõiki neid süüdistusi. Need süüdistused rajanevad ütlustel, mida mind sunniti piinamisega andma 20 aastat tagasi. Kordan seda juba aastaid ja kordasin taas Euroopa vahistamismääruse menetluse raames. Esitasime isegi tõendeid ja cour d’appel de Paris (Pariisi apellatsioonikohus) keeldus Euroopa vahistamismääruse täitmisest. Ma ei mõista, kuidas teie ise saate mulle kätte toimetada süüdistuse esitamise määrus asjas, milles Prantsuse kohtud on keeldunud Euroopa vahistamismääruse täitmisest.“

ei saa Euroopa uurimismääruse tegemise eesmärk olla „esitatud süüdistuse kättetoimetamine ja kohtu alla andmisest teavitamine“, sest need toimingud on hõlmatud teiste koostöövahenditega, eelkõige kriminaalmenetluse seadustiku artikliga 696-44[7].

17. Teisalt leiab eelotsusetaotluse esitanud kohtu kohtujurist, et kõnesolev uurimismäärus, mis käesoleval juhul sisaldab „uurimistoiminguid, mis on lahutamatult seotud [AK] süüdistuse esitamise määruse kättetoimetamisega ja kohtuniku poolt temalt ütluste võtmisega advokaadi juuresolekul, et tagada kaitseõiguste austamine“, kujutab endast uurimise läbiviimist, mille eesmärk on koguda tõendeid kuriteo kohta.

18. Eelotsusetaotluse esitanud kohus juhib tähelepanu, et Euroopa Kohus ei ole veel võtnud seisukohta Euroopa uurimismääruse esemelise kohaldamisala kohta ja konkreetsemalt küsimuses, kas see hõlmab või mitte niisuguse süüdistuse esitamise määruse kättetoimetamist, millega muu hulgas nõutakse vahi alla võtmist ja kautsjoni maksmist. Ta kinnitab, et ei tundu mõeldav asuda seisukohale, et see, kuidas on liidu õigust õige kohaldada, on nii ilmselge, et ei jäta mingit mõistlikku kahtlust. Nendel asjaoludel otsustas Cour de cassation (Prantsuse kassatsioonikohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmise eelotsuse küsimuse:

„Kas direktiivi 2014/41 artikleid 1 ja 3 tuleb tõlgendada nii, et need lubavad liikmesriigi õigusasutusel teha või kinnitada Euroopa uurimismääruse, et ühelt poolt toimetada menetlusele allutatud isikule kätte süüdistuse esitamise määrus, millega muu hulgas nõutakse vahi alla võtmist ja kautsjoni maksmist, ning teiselt poolt kuulata süüdistatav ära, et ta saaks oma advokaadi juuresolekul anda asjakohaseid ütlusi selles aktis esitatud asjaolude kohta?“

19. AK, Prantsuse ja Madalmaade valitsus ning Euroopa Komisjon esitasid kirjalikud seisukohad.

20. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märkis vastuseks Euroopa Kohtu teabepäringule, et AK anti Hispaania ametiasutustele üle 9. septembril 2022 kolme kohtuotsuse täitmiseks, mille cour d’appel de Paris’ (Pariisi apellatsioonikohus) eeluurimiskolleegium tegi[8]. Ta täpsustas ka, et AK 19. juuli 2021. aasta ülekuulamise protokoll oli nendele ametiasutustele edastatud.

Õiguslik analüüs

21. Käsitletaval juhul tekib küsimus, kas liikmesriigi õigusasutused võivad Euroopa uurimismääruse kasutamisega taotleda teise liikmesriigi ametiasutustelt, et nad toimetaksid esiteks asjaomasele isikule kätte süüdistuse esitamise määrus, millega muu hulgas nõutakse vahi alla võtmist ja kautsjoni maksmist, ning teiseks viiksid läbi selle isiku ülekuulamise, et ta saaks oma advokaadi juuresolekul anda asjakohaseid ütlusi selles aktis esitatud asjaolude kohta. Sellele küsimusele vastamiseks tuleb kõigepealt kindlaks teha Euroopa uurimismääruse esemeline kohaldamisala ja seejärel kontrollida, kas eespool mainitud meetmed võivad kuuluda sellesse kohaldamisalasse.

[7] See artikkel on järgmine: „Kui välisriigis alustatud kriminaalmenetluse korral peab välisriigi valitsus vajalikuks menetlust korraldava akti või kohtuotsuse kätte toimetada isikule, kes elab Prantsusmaa territooriumil, edastatakse dokument artiklites 696-8 ja 696-9 ette nähtud vormides, kusjuures vajadusel lisatakse sellele tõlge prantsuse keelde. Dokument toimetatakse kätte isikule endale prokuratuuri taotlusel. Originaal, milles on näidatud, et dokument toimetati kätte, saadetakse samal viisil taotlevale valitsusele.“

[8] St kaks kohtuotsust, mis tehti vastavalt 26. septembril 2018 ja 9. oktoobril 2019.

Euroopa uurimismääruse esemeline kohaldamisala

22. Direktiivi 2014/41 artikli 1 lõikes 1 on „Euroopa uurimismäärus“ määratletud nii, et see on liikmesriigi õigusasutuse tehtud või kinnitatud otsus ühe või mitme konkreetse „uurimistoimingu“ tegemiseks teises liikmesriigis eesmärgiga „hankida tõendeid“ selle direktiivi kohaselt, sh neid, mis on juba täitjariigi pädevate asutuste valduses.

23. Direktiivi 2014/41 artiklis 3, mis käsitleb Euroopa uurimismääruse kohaldamisala, on üldiselt sätestatud, et see „hõlmab kõiki uurimistoiminguid“. Selle artikliga on direktiivi kohaldamisalast sõnaselgelt välja jäetud ainult ühise uurimisrühma loomine ja tõendite kogumine sellise rühma raames, kusjuures neid meetmeid käsitlevad 29. mai 2000. aasta konventsiooni artiklis 13 ja raamotsuses 2002/465 sätestatud erinormid. [9]

24. Nagu ilmneb direktiivi 2014/41 põhjendusest 8, soovis liidu seadusandja, et Euroopa uurimismäärusel oleks „horisontaalne kohaldamisala“ ja et seda kohaldataks „kõikide uurimistoimingute suhtes, mille eesmärk on tõendite kogumine“.

25. Direktiivis 2014/41 ei ole mõiste „uurimistoiming“ määratlust ega sisalda see nende toimingute loetelu, mille tegemist võib Euroopa uurimismääruse abil taotleda. Selle artikli 10 lõikes 2 ja artiklites 24–31 on küll viidatud teatavatele uurimistoimingutele. Miski ei võimalda siiski asuda seisukohale, et need viited kujutavad endast niisuguste uurimistoimingute ammendavat loetelu, mille kohta võib uurimismääruse teha. Esimeses õigusnormis on näidatud uurimistoimingud, mida peab põhimõtteliselt alati saama täitjariigi õiguse alusel taotleda. [10] Direktiivi 2014/41 artiklites 24–31 on sätestatud erinormid teatavate uurimistoimingute kohta, eelkõige mis puudutab keeldumispõhjuseid. [11]

26. Märgin ka, et Euroopa uurimismäärus on vahend, mis põhineb vastastikuse usalduse põhimõttel ja vastastikuse tunnustamise põhimõttel, [12] mis võimaldab taotleval asutusel põhimõtteliselt lasta teha teise liikmesriigi territooriumil kui tema enda oma uurimistoimingud, mida ta vajalikuks peab. Direktiiviga 2014/41 loodud süsteem rajaneb muu hulgas ideel, et see asutus saab kõige paremini otsustada talle teadaolevate asjaomase uurimise üksikasjade põhjal, millist uurimistoimingut tuleb teha, kuid siiski tingimusel, et täitev asutus peaks saama kasutada muud liiki uurimistoimingut juhul, kui Euroopa uurimismääruses märgitud toimingut ei ole tema riigisiseses õiguses sätestatud või kui see ei ole sarnases riigisiseses asjas kasutatav. [13]

[9] Vt ka direktiivi 2014/41 põhjendus 9, milles on märgitud, et „[seda] direktiivi ei tuleks kohaldada Schengeni lepingu rakendamise konventsioonis osutatud piiriülese jälgimise suhtes […]“.

[10] Tegemist on niisuguse teabe või selliste tõendite hankimisega, mis on juba täitva asutuse või ametiisiku valduses; politsei- või õigusasutuste registrites sisalduva teabe hankimisega; tunnistajate, ekspertide, kannatanute, kahtlustatavate või süüdistatavate või kolmandate isikute ülekuulamisega täitjariigi territooriumil; mittesekkuvate uurimistoimingutega, nagu on määratletud täitjariigi õiguses, ning konkreetset telefoninumbrit või IP-aadressi kasutavate isikute kindlakstegemisega.

[11] Tegemist on tunnistaja, eksperdi, kahtlustatava või süüdistatava videokonverentsi või muude audiovisuaalsete edastamisvahendite abil toimuva ülekuulamisega; tunnistaja või eksperdi ülekuulamisega telefonikonverentsi teel; teabe hankimisega pangakontode ja muude finantskontode kohta; uurimistoimingutega, mis eeldavad tõendite kogumist reaalajas, pidevalt ja teatava aja jooksul, näiteks mis nõuavad ühe või mitme konkreetse konto kaudu tehtavate pangatoimingute või muude finantstehingute seiret või kontrollitavaid saadetisi täitjariigi territooriumil, varjatud uurimiste ja elektroonilise side pealtkuulamisega.

[12] Direktiivi 2014/41 artikli 1 lõige 2. Vt ka 8. detsembri 2020. aasta kohtuotsus Staatsanwaltschaft Wien (võltsitud maksekorraldused) (C-584/19, EU:C:2020:1002, punkt 64).

[13] Direktiivi 2014/41 artikli 10 lõige 1 ja põhjendus 10. Selle direktiivi artikli 10 lõike 3 kohaselt võib määrust täitev asutus või ametiisik samuti kasutada muud kui Euroopa uurimismääruses märgitud uurimistoimingut, kui määrust täitva asutuse või ametiisiku valitud uurimistoiminguga saavutatakse „vähem sekkuvaid“ vahendeid kasutades sama tulemus mis Euroopa uurimismääruses märgitud uurimistoiminguga.

27. Eelneva põhjal nõustun Prantsuse valitsuse seisukohaga, et Euroopa uurimismäärus on vahend, millel on väga lai esemeline kohaldamisala, sest mõiste „uurimistoiming“ hõlmab „suur hulka toiminguid“. Sellegipoolest on Euroopa uurimismääruses ette nähtud uurimistoimingute täitmise ainsaks eesmärgiks – nagu väidavad kõik käesoleva Euroopa Kohtus toimuva menetluse osalised, sh Prantsuse valitsus – tõendite hankimine[14] ja kui selleks vajalikud tingimused on täidetud, nende tõendite edastamine taotlevale asutusele.[15]

28. Niisugust hinnangut kinnitavad mitu asjaolu direktiivis 2014/41. Näiteks artikli 1 lõikes 1 esitatud mõiste „Euroopa uurimismäärus“ määratluses endas on asetatud rõhk asjaolule, et taotletav eesmärk on võimaldada taotleval liikmesriigil „hankida tõendeid“. Selle põhjendused 7 („tõendite kogumise eesmärgil“), 8 („mille eesmärk on tõendite kogumine“), 11 („kõnealuste tõendite kogumiseks“), 24 („tõendite hankimise“) ja 38 („tõendite saamise eesmärgil“) kõnelevad sama. Lisaks ilmneb selle direktiivi artiklist 13, et tõendid, mille täitjariigi asutused on Euroopa uurimismääruse täitmise tulemusena saanud, on mõeldud edastamiseks taotlevale riigile.[16] Sama artikli lõikes 4 on need tõendid kindlaks määratud nii, et need on „esemed, dokumendid või andmed“.[17] Tuleb ka märkida, et direktiivi 2014/41 artikli 10 lõikes 2 ja artiklites 24–31 nimetatud kõikide eri uurimistoimingute[18] eesmärk on koguda teavet, mis tõendab näiteks teatava faktilise asjaolu või teo olemasolu, teatava faktilise asjaolu asetleidmise või teo toimepanemise asjaolusid ja teo toimepanija isikut või seisundit.

29. Eelneva jätkuks juhin tähelepanu nagu ka Prantsuse ja Madalmaade valitsus, et direktiivi 2014/41 põhjenduses 34 on märgitud, et „mis tahes esemete, sealhulgas rahaliste vahendite suhtes võib kriminaalmenetluse käigus võtta erinevaid kriminaalasja tagamise meetmeid mitte üksnes tõendite kogumiseks, vaid ka konfiskeerimiseks“, kuid ainult meetmed, millega taotletakse esimest eesmärki, kuuluvad direktiivi kohaldamisalasse.[19]

30. Veel ühe veenva asjaolu võib leida direktiivi 2014/41 artikli 22 lõikest 1 ja artikli 23 lõikest 1, millest ilmneb, et Euroopa uurimismääruse võib koostada vahistatud isiku ajutiseks üleviimiseks vastavalt taotlevasse riiki või täitjariiki, kuid ainult selleks, et „tõendite kogumise eesmärgil teha uurimistoiming, mille puhul on nõutav isiku viibimine [selle] riigi territooriumil“, kuhu üleviimist taotletakse. Direktiivi põhjenduses 25 on selles küsimuses täpsustatud, et „[k]ui aga selline isik tuleb viia teise liikmesriiki selleks, et esitada talle süüdistus ning alustada tema suhtes kohtumenetlust eesmärgiga mõista tema üle kohut, tuleks teha Euroopa vahistamismäärus vastavalt nõukogu [13. juuni 2002. aasta] raamotsusele 2002/584/JSK [Euroopa vahistamismääruse ja liikmesriikidevahelise üleandmiskorra kohta (EÜT 2002, L 190, lk 1; ELT eriväljaanne 19/06, lk 34)]“. Euroopa Kohus rõhutas oma kohtuotsuses Staatsanwaltschaft Wien (võltsitud maksekorraldused)[20], et direktiivis 2014/41 reguleeritud Euroopa uurimismääruse eesmärk kriminaalmenetluses on erinev raamotsusega 2002/584 reguleeritud Euroopa vahistamismääruse eesmärgist selles mõttes, et kui Euroopa vahistamismääruse eesmärk on

[14] Nõustun Prantsuse valitsuse seisukohaga, et „kuigi mõistet „tõend“ ei ole liidu õiguses üldiselt määratletud, tähistab see laiemalt vahendeid, mis aitavad faktilist asjaolu või tegu seadusega lubatud vormis tõendada“.

[15] 2. septembri 2021. aasta kohtuotsus Finanzamt für Steuerstrafsachen und Steuerfahndung Münster (C-66/20, EU:C:2021:670, punkt 41).

[16] Direktiivi 2014/41 artikli 13 lõike 1 esimene lõik on järgmine: „Määrust täitev asutus või ametiisik annab taotlevale riigile viivitamata üle tõendid, mis on saadud Euroopa uurimismääruse täitmise tulemusena, või tõendid, mis on juba täitjariigi pädeva asutuse või ametiisiku valduses.“

[17] Vt ka direktiivi 2014/41 artikli 15 lõike 1 punkt b.

[18] Vt käesoleva ettepaneku 10. ja 11. joonealune märkus.

[19] Euroopa Kohus otsustas, et „[n]agu märgitud direktiivi [2014/41] põhjenduses 34, käsitletakse selles üksnes selliseid kriminaalmenetluse tagamise meetmeid, mille eesmärk on tõendite kogumine“ (8. detsembri 2020. aasta kohtuotsus Staatsanwaltschaft Wien (võltsitud maksekorraldused), C-584/19, EU:C:2020:1002, punkt 71).

[20] 8. detsembri 2020. aasta kohtuotsus (C-584/19, EU:C:2020:1002, punkt 72).

raamotsuse 2002/584 artikli 1 lõike 1 kohaselt tagaotsitava vahi alla võtmine ja üleandmine kriminaalmenetluse raames kohtu alla andmise või vabadusekaotuse või vabadust piirava julgeolekumeetme täitmiseks, on Euroopa uurimismääruse eesmärk direktiivi 2014/41 artikli 1 lõike 1 järgi ühe või mitme konkreetse uurimistoimingu tegemine eesmärgiga hankida tõendeid.

31. Lisaks on Euroopa Kohus mitu korda otsustanud, et direktiivi 2014/41 eesmärk on asendada piiriülese mõõtmega kriminaalasjades tõendite hankimise killustatud ja keeruline raamistik. Sellega püütakse hõlbustada ja kiirendada õigusalast koostööd seeläbi, et kehtestatakse lihtsustatud ja tõhusam süsteem, mis põhineb ühtsel vahendil, mida nimetatakse Euroopa uurimismääruseks, et aidata saavutada eesmärki kujundada liit vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanevaks alaks, ning mille aluseks on kõrgendatud usaldus, mis peab liikmesriikide vahel olema.[21] Sama mõtet väljendades lisaksin, et Stockholmi programmis, mille Euroopa Ülemkogu võttis vastu 10. ja 11. detsembril 2009 ja millele on direktiivi 2014/41 põhjenduses 6 viidatud, on märgitud, et „uues süsteemis“, mida tõendite hankimise alal püüti leida ja millest hiljem sai Euroopa uurimismäärus, tuli muu hulgas arvesse võtta „õigusabi traditsioonilise süsteemi paindlikkust“, „sellise uue süsteemi kohaldamisala [võiks] olla laiem“ ja „see peaks hõlmama võimalikult paljusid tõendite liike“.[22]

32. Lõpuks ilmneb direktiivi 2014/41 artikli 34 lõikest 1, et selle direktiiviga on asendatud üksnes kolme selles õigusnormis viidatud konventsiooni, sh 29. mai 2000. aasta konventsiooni „vastavad sätted“. See puudutab niisiis ainult nende konventsioonide sätteid, mis reguleerivad samu valdkondi nagu direktiiv, mis näitab – nagu märgib Madalmaade valitsus –, et see ei hõlma kõiki võimalikke õigusabipalveid. Nende konventsioonide muid sätteid kohaldatakse liikmesriikide vahel edasi.

Küsimus, kas niisuguseid meetmeid nagu põhikohtuasjas saab Euroopa uurimismääruse raames taotleda

33. Kõnesoleva uurimismääruse esimese osa kohta leian nagu ka AK, Madalmaade valitsus ja komisjon, et sellise uurimismääruse tegemisega ei saa taotleda süüdistuse esitamise määruse kättetoimetamist. Meetme eesmärk ei ole selgelt koguda tõendeid või – kui kasutada Madalmaade valitsuse väljendit – hankida ese, dokument või andmed kasutamiseks kriminaalmenetluse raames. See kujutab endast menetlustoimingut, mis tehakse pärast uurimismenetluse lõppu ja on mõeldud selleks, et teatada menetlusele allutatud isikule ametlikult, et ta on tunnistatud süüdistatavaks, milles teda süüdistatakse ja et tema asi on saadetud kohtusse.

34. Süüdistuse esitamise määruse kättetoimetamist teises liikmesriigis direktiiv 2014/41 seega ei reguleeri ja see kuulub teise kriminaalasjades tehtavat õigusalast koostööd käsitleva õigusakti nimelt 29. mai 2000. aasta konventsiooni[23] ja täpsemalt selle artikli 5 kohaldamisalasse. Nagu märgib Prantsuse valitsus, ilmneb seda konventsiooni selgitavast aruandest[24], et väljendit „menetlusdokumendid“, mida selles konventsioonis määratletud ei ole, tuleb tõlgendada „laias

[21] 30. aprilli 2024. aasta kohtuotsus M.N. (EncroChat) (C-670/22, EU:C:2024:372, punkt 86 ja seal viidatud kohtupraktika).

[22] Euroopa Ülemkogu „Stockholmi programm – Avatud ja turvaline Euroopa kodanike teenistuses ja nende kaitsel“ (ELT 2010, C 115, lk 1), punkt 3.1.1.

[23] Mis ilmneb ka Eurojusti ja Euroopa õigusalase koostöö võrgustiku 2019. aasta juunikuu ühisest teatmikust Euroopa uurimismääruse praktilise kohaldamise kohta (lk 6), millele AK viitab ja mis on kättesaadav järgmisel aadressil: https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/Publications/Reports/2019-06-Joint_Note_EJ-EJN_practical_application_EIO_FR.pdf.

[24] Selgitav aruanne, mis käsitleb 29. mai 2000. aasta konventsiooni Euroopa Liidu liikmesriikide vahelise vastastikuse õigusabi kohta kriminaalasjades (EÜT 2000, C 379, lk 7).

tähenduses“ nii, et see hõlmab näiteks „kohtukutseid ja -otsuseid“. Et direktiivis 2014/41 ei ole 29. mai 2000. aasta konventsiooni artiklile 5 vastavat sätet, mis käsitleks menetlusdokumentide kättetoimetamist, jääb see artikkel 5 direktiivi artikli 34 lõike 1 järgi täielikult kohaldatavaks.

35. Võib mõistagi nõustuda, et menetlusdokumendi kättetoimetamine toimub – nagu väidavad nii AK kui ka Prantsuse valitsus – Euroopa uurimismääruse raames juhul, kui need on osa selle uurimistoimingu menetluslikust läbiviimisest, mille eesmärk on uurimismääruses nimetatud tõendite hankimine ja mis on selle uurimistoimingu tegemiseks hädavajalikud. Niisugune lahendus vastab paindlikkuse vajadusele, millest on õigusabisüsteemi puhul soovitatud lähtuda ja mis võimaldab vältida seda, et pädevad asutused on sunnitud tegema kaks eraldi taotlust, ühe direktiivi 2014/41 ja teise 29. mai 2000. aasta konventsiooni artikli 5 alusel – mis oleks vastuolus selle direktiiviga taotletava tõhususe eesmärgiga. Nõnda on Euroopa õigusalase koostöö võrgustik oma 7. detsembril 2018 avaldatud järeldustes Euroopa uurimismääruse kohta märkinud, et „üldiselt nõustutakse“, et direktiivi 2014/41 kohaldamisala ei hõlma eelkõige „menetlusdokumentide kättetoimetamist ja saatmist (v.a juhul, kui need on osa uurimistoimingust [Euroopa uurimismääruse] raames“) [mitteametlik tõlge].[25] Ka Eurojusti 2020. aasta novembrikuu aruandest Euroopa uurimismääruse kohta selgub, et menetlusdokumendi kättetoimetamiseks ja saatmiseks tuleks esitada eraldi õigusabipalve, v.a juhul kui „selle dokumendi üleandmine kujutab endast [Euroopa uurimismääruse] raames taotletava uurimistoimingu vahendit“ [mitteametlik tõlge].[26] Sama mõtet on väljendatud ka käesoleva ettepaneku 23. joonealuses märkuses viidatud Eurojusti ja Euroopa õigusalase koostöö võrgustiku ühises teatmikus, milles on märgitud, et „üldiselt nõustutakse, et direktiiv [2014/41] ei hõlma […] menetlusdokumentide kättetoimetamist ja saatmist, v.a juhul, kui dokumendi üleandmine on hädavajalik seoses [Euroopa uurimismääruses] taotletava uurimistoiminguga“ [mitteametlik tõlge]. Nimetatud ameti ja võrgustiku hinnangul „tuleb nendel juhtudel ilmutada paindlikkust selle kaasamisel [Euroopa uurimismäärusesse], nagu on nähtud ette direktiivi [2014/41] artikli 9 lõikes 2“ [mitteametlik tõlge].[27]

36. Olen siiski nagu ka AK arvamusel, et käesoleva ettepaneku punktis 35 kirjeldatud juhtumit tuleb käsitada kui erandit põhimõttest, et menetlusdokumentide kättetoimetamine ei kuulu Euroopa uurimismääruse kohaldamisalasse. Seda tuleb seega tõlgendada kitsalt, et võimaldada liidu kriminaalasjades tehtava õigusalase koostöö eri vahenditel koos eksisteerida nii, et üks ei tungi teise kohaldamisalasse ega selles ette nähtud menetlustesse, tagatistesse ja eritingimustesse. See juhtum võib hõlmata näiteks olukorda, kus niisuguse uurimistoimingu tegemiseks nagu läbiotsimine asjaomase isiku kodus on vaja kohtu otsust, millega antakse selleks toiminguks luba ja mis tuleb asjaomasele isikule eelnevalt kätte toimetada.

37. Küll aga näib mulle, et nagu väidab AK, ei saa niisuguse juhtumiga olla tegemist süüdistuse esitamise määruse kättetoimetamise puhul. Selle uurimismenetluse lõpul tehtava kriminaalmenetlustoimingu[28] eesmärk on esitada faktilised asjaolud, milles asjaomast isikut süüdistatakse, ja nende õiguslik kvalifikatsioon ning tuvastada juba selles etapis, et on olemas

[25] Vt eespool nimetatud dokument, mis on kättesaadav aadressil https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/EJN_RegistryDoc/FR/3096/83/0, lk 2.

[26] Vt eespool nimetatud dokument, mis on kättesaadav aadressil https://www.eurojust.europa.eu/publication/report-eurojust-casework-european-investigation-order, lk 20.

[27] Vt selle dokumendi lk 6.

[28] Prantsuse valitsus märgib seega, et „süüdistuse esitamise määrus […] annab tavaliselt tunnistust uurimistalituste ja kui on, siis eeluurimiskohtuniku läbi viidud uurimise lõpust“.

piisavad tõendeid isikule süüdistuse esitamiseks ja asja kohtusse saatmiseks.[29] Nagu õigesti rõhutavad AK ja Madalmaade valitsus, on süüdistuse esitamise määrus üldjuhul eraldi toiming kriminaalmenetluses, mis võib asjaomasele isikule kaasa tuua tõsiseid tagajärgi. Ma ei mõista, kuidas saaks niisuguse menetlusakti kättetoimetamine talle olla niisuguse uurimistoimingu vahend, mille eesmärk on tõendite hankimine, või olla selliseks toiminguks vajalik. Kui võtta uuesti vaatluse alla juhtum, mille kohta on esitatud eelotsusetaotlus, siis mulle näib, et nagu väidab AK, ei sõltu menetlusele allutatud isiku ülekuulamine tõendite kogumiseks –ilma et see piiraks analüüsida küsimust, kas põhikohtuasjas oli ülekuulamise taotluse ese tegelikult see, –[30] süüdistuse esitamise määruse kättetoimetamisest.

38. Mis puudutab asjaolu, et süüdistuse esitamise määruses nõutakse ka kautsjoni maksmist, siis see ei muuda minu meelest midagi järelduses, et niisuguse süüdistuse esitamise määruse kättetoimetamist ei saa taotleda Euroopa uurimismääruse raames. Ilmselgelt ei kujuta niisugune korraldus, mis pealegi on ainult täiendav, endast uurimistoimingut, mille eesmärk oleks hankida tõendeid direktiivi 2014/41 tähenduses.[31]

39. Seda järeldust ei saa kahtluse alla seada ka asjaolu, et süüdistuse esitamise määrus sisaldab niisugust vahi alla võtmise korraldust nagu põhikohtuasjas. Peale juba vahistatud isikute uurimistoimingu tegemise eesmärgil ajutise üleviimise erijuhtumi, mida on nimetatud direktiivi 2014/41 artiklites 22 ja 23, ei saa Euroopa uurimismäärus sisaldada taotlust, mille eesmärk on isik vahistada või tema vahistuse kestust pikendada.[32] Ajutise üleviimise juhtum ei hõlma niisugust olukorda nagu käsitletaval juhul, kus asjaomase isiku vahi alla võtmisel ei ole mingit tõendite kogumise eesmärki, vaid seda taotletakse ainult selleks, et tagada isiku ilmumine süüdistuse esitamise järel taotleva riigi pädevasse kohtusse.

40. Kõnesoleva uurimismääruse teise osa kohta, milleks on menetlusele allutatud isiku ülekuulamine, et ta saaks anda talle kätte toimetatud süüdistuse esitamise määruses mainitud asjaolude kohta ütlusi, märkisin juba, et direktiivi 2014/41 artikli 10 lõike 2 punktis c ja artikli 24 lõike 1 teises lõigus on uurimistoimingute hulgas, mida uurimismääruse raames võib taotleda, sõnaselgelt ette nähtud kahtlustatava või süüdistatava ülekuulamine.

41. Sellegipoolest saab niisugune ülekuulamistaotlus – nagu komisjon õigesti märgib – Euroopa uurimismääruse kohaldamisalasse kuuluda ainult juhul, kui selle eesmärk oli tõesti hankida tõendeid. Nii ei saa see olla juhul, kui ülekuulamistaotluse eesmärk oli tegelikult ainult võimaldada menetlusele allutatud isikul kasutada oma kaitseõigusi oma seisukohtade esitamisega tema suhtes alustatud menetluse kohta, milles ta on süüdistatav. Selles küsimuses tõden, et AK ja Prantsuse valitsus on eri arvamustel küsimuses, missugune oli kõnesolevas uurimismääruses taotletava ülekuulamise eesmärk. Kui Prantsuse valitsus leiab, et sellest uurimismäärusest ilmneb vaieldamatult, et selle taotluse eesmärk oli koguda tõendeid, siis AK kinnitab, et ülekuulamise ainus eesmärk oli tagada tema kaitseõigused seoses talle esitatud süüdistusega.[33]

[29] Käsitletaval juhul sisaldab 30. septembri 2009. aasta süüdistuse esitamise määruse esimene osa ülevaadet faktilistest asjaoludest, mida AK-le ette heidetakse; teises osas on esitatud nende faktiliste asjaolude õiguslik kvalifikatsioon, näidatud ära AK vastu kogutud tõendid ja põhjused, miks tuleb nõuda kautsjoni tasumist ja tema vahi alla võtmist, ning kolmandas osas, mis kujutab endast akti resolutsiooni, on AK tunnistatud süüdistatavaks ning määratud tema vahi alla võtmine ja 30 000 euro suuruse kautsjoni maksmine.

[30] Vt käesoleva ettepaneku punkt 41.

[31] Käsitletaval juhul ilmneb 30. septembri 2009. aasta süüdistuse esitamise määrusest, et kautsjoni maksmise eesmärk on tagada „rahalised kohustused, mis [võivad AK-l] tekkida tulevikus“, kui lisaks kriminaalkorras süüdimõistmisele tuvastatakse ka tema tsiviilvastutus.

[32] Vt selle kohta 8. detsembri 2020. aasta kohtuotsus Staatsanwaltschaft Wien (võltsitud maksekorraldused) (C-584/19, EU:C:2020:1002, punkt 73).

[33] AK märgib selles kontekstis, et menetlusele allutatud isiku õigus esitada seisukohti süüdistuse esitamise määrusele oma kaitsja juuresolekul on Hispaania kriminaalmenetluse seadustikus süüdistuse esitamise määruse kättetoimetamise menetluse raames ette nähtud.

42. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu ülesanne on teha kindlaks põhikohtuasjas käsitletava ülekuulamistaotluse täpne eesmärk. Kui ta peaks tuvastama, et selle taotluse eesmärk ei ole hankida tõendeid, siis tuleb järeldada, et nii see taotlus kui ka süüdistuse esitamise määruse kättetoimetamise taotlus jäävad väljapoole Euroopa uurimismääruse kohaldamisala. Kui ta peaks aga tuvastama, et ülekuulamistaotluse tegelik eesmärk on tõesti koguda tõendeid, võib ta minu arvates Euroopa uurimismääruse selle osa kinnitada, kuid ainult juhul, kui on järgitud direktiivis 2014/41 ette nähtud tingimusi, mis käsitlevad uurimismääruse sisu ja vormi, ning muid direktiivis nõutavaid formaalsusi.[34] Mulle tundub, et täielik keeldumine Euroopa uurimismääruse täitmisest põhjendusel, et see ei saa hõlmata süüdistuse esitamise määruse kättetoimetamise taotlust, oleks ülemäärane ja vastuolus direktiiviga taotletava tõhususe eesmärgiga.

Ettepanek

43. Eelnevate kaalutluste põhjal teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Cour de cassationi (Prantsuse kassatsioonikohus) eelotsuse küsimusele järgmiselt:

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 3. aprilli 2014. aasta direktiivi 2014/41/EL, mis käsitleb Euroopa uurimismäärust kriminaalasjades, artikleid 1 ja 3

tuleb tõlgendada nii, et

need ei võimalda liikmesriigi õigusasutusel teha või kinnitada Euroopa uurimismäärust, mille eesmärk on esiteks toimetada menetlusele allutatud isikule kätte süüdistuse esitamise määrus, millega muu hulgas nõutakse vahi alla võtmist ja kautsjoni maksmist, ning teiseks tema ülekuulamine, et ta saaks oma kaitsja juuresolekul anda asjakohaseid ütlusi selles aktis esitatud asjaolude kohta, kui selle ülekuulamise eesmärk ei ole tegelikult tõendite hankimine – mida peab kontrollima liikmesriigi kohus.

[34] Vt eelkõige direktiivi 2014/41 artiklid 5–7 ja 9.